

Sayı. 15

Sene:1995-1997

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Prof. Dr. M. MÜNİR AKTEPE'YE

ARMAĞAN

TARİH ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASİMEVİ
İSTANBUL 1997

DAMAD İBRAHİM PAŞA

*Nezihi Aykut**

Osmanlı İmparatorluğu, Kanunî Sultan Süleyman devrinde siyasî bakımdan en yüksek mertebeye ulaşan bir şevket ve kudrete sahip olmakla beraber, çöküntünün ilk tohumları yine onun zamanında devlet bünyesine girmiş, hastalığın ilk alâmetleri bilhassa III. Murad devrinden itibaren artık gözle görülecek kadar belirmeğe başlamıştır. Gerçi onun saltanatında sınırlar daha da genişlediği için devletin azamet ve ihtişamı devam ediyordu. Nitekim hükümdarlığı esnasında Lehistan krallığı Osmanlı nüfuz ve hakimiyetine alınmış, Kafkasya baştanbaşa fethedilmiş, Fas sultanlığı Türk himayesine girmiş, Hazar denizinde hakimiyet sağlanmış, İran Azerbeycanı'nın fethi ve ilhaki tahakkuk etmiş, dış siyasette de İngiltere krallığı ile ilk siyasî ve ticarî münasebetler kurulmuştu, ancak devletin müesseseleri çöküntüye uğrayarak işlerliklerini kaybetmişlerdi. III. Murad'ın para hırsından dolayı ilk defa rişvet bizzat kendisi tarafından alındığı gibi, onun kadın ibtilâsı dolayısıyla sarayda harem saltanatı başlamış, Sokullu Mehmed Paşa'nın tahakkümüne karşı devlet adamlarının muhalefeti ve padişahın sadrazamının nüfuzunu kırmak istemesi yüzünden saray ile hükümet arasındaki yetki ayrılığının bozularak devamlı bir çekişmenin doğması, ordu ve ilmiye kanunlarıyla nizamlarının bozulması, İstanbul'da akça tağşişi dolayısıyla yeniçerilerin saraya hücumları, mevaciblerinin eksik dağıtıldığını bahane eden sipahilerin isyanı gibi alâmetler hep onun devrinde ortaya çıkmıştır. III. Mehmed ise Kanunî'nin ölümüyle sona eren padişahların sefere çıkma ananesini canlandıran, Eğri Seferi ve Haçova meydan savaşı'nda ordunun başına geçmek meziyetini göstermiş bir hükümdar olmasına rağmen, devrinde devletin mukadderatı tamamiyle devşirmelerin eline bırakılmış, Anadolu'da Celâli isyanları bunun yüzünden orta-

* Prof. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Arşivcilik Bölümü Öğretim üyesi.

ya çıkmış, İstanbul'da yeniçeri ve sipahi zorbalarının çıkardığı karışıklıkların yanı sıra, babasının devrinden intikal eden batıdaki Eflak, Boğdan ve Avusturya savaşlarına bir de onun saltanatında doğuda İran savaşları eklenmiştir. Her iki devrin buhranlı iç ve dış olayları araştırılırken, önemli mevkilerde bulunmuş devlet erkânının biyografik tetkiklerinin incelenmesinin, bu devirlerin tarihinin aydınlatılmasında önemli rolleri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. İşte inceleme konusu olan Damad İbrahim Paşa, III. Murad ve III. Mehmed devirlerinin en önemli şahsiyetlerinin başında gelen bir devlet adamıdır.

İbrahim Paşa, Yeniçeri Ağalığı, Rumeli Beylerbeyliği, Mısır Beylerbeyliği, Kapudan-ı deryalık ve Kubbe Vezirliklerinde bulunmuş, üç defa Sadaret makamını işgal etmiş, Sadriazam olarak III. Mehmed'in Eğri - seferi'ne katılmış, Serasker olarak da Uyar ve Kanije - seferleri'ni bizzat idare ederek devlet yönetiminde etkili rol oynamış bir şahsiyet olmasına; III. Murad'ın kızı Âyşe Sultan'ın zevci olarak «Damad» unvanına sahip olup, III. Mehmed'in eniştesi bulunmasına rağmen, ansiklopedi maddeleri¹ dışında onun hakkında müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Bu monografik çalışmada onun biyografisine yer verilerek siyasi faaliyetleri ve şahsiyetinden bahsedilecektir.

Menşei ve ilk devirleri

Aslen Bosnalıdır². Onun Kanijeli olduğuna dair verilen malumatın³ doğruluğunu, kaynak gösterilmediğinden, tahkike imkân

1 İsmet Parmaksızoğlu, «İbrâhim Paşa. İbrâhim Paşa, Dâmâd» mad., *İA*, V², 915 b-919 b; Nezihî Aykut, «Damad İbrâhim Paşa» mad., *D İ A*, VIII, 440-1.

2 Mustafa Âli, *Kühûl-ahbâr*, Halet Efendi ktb., nr. 598, 439 b; Atâî, *Hadâ'ikü'l-hakâ'ik fi tekâmiletü's-şakâ'ik*, İstanbul 1268, s. 483; Abdurrahman Hibri, *Defter-i ahbâr*, Üniversite ktb., nr. TY 3648, 99 b; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *Târih*, Lala İsmail Paşa ktb., nr. 300, 17 b; Peçuylu İbrahim, *Târih*, İstanbul 1283, II, 284; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1286, I, 175; Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Sahâ'îfü'l-ahbâr tercümesi*, İstanbul 1285, III, 616; Osman-zâde Tâib Ahmed, *Hadikatü'l-vüzerâ*, Freiburg 1969, s. 45; Tayyar-zâde Ahmed Atâ, *Târih-i Atâ*, İstanbul, II, 41; Hüseyin Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, İstanbul 1281, I, 16; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1308, I, 97

3 Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Mehmed Ata ter., *Devlet-i Osmâniye Târîhi*, İstanbul 1332, VII, 234; İsmail Hakkı Uzunçar-

yoktur. 938 (1531-32)'de devşirilerek⁴ Enderun-ı hümayun'da yetiştirilmiş, gitdikçe temayüz ederek III. Murad'ın cülusu (8 Ramazan 982/ 22 Aralık 1574) esnasında Rikâbdarlığa kadar yükselmiştir⁵. Cülusu müteakib Hassa Silahdarı olmuş ve Padişahın Muahibleri arasında yer almıştır⁶. Sonra Silahdarbaşı olmuş, bu vazifede iken 983 Şabanının evâhırında (Kasım-Aralık 1575) bir müddet Yedikule'de hapsedilerek azlolunmuşsa⁷ da bu görevine iade olunmuştur. Bu keyfiyet, 3 Zilkade 987 (22 Aralık 1579)'de, Cerrah Mehmed Ağa yerine, Hassa Silahdarbaşılıktan Yeniçeri Ağalığına getirilmesinden anlaşılmaktadır⁸.

Rumeli Beylerbeyisi olması ve vezaret tevcihi

2 Safer 990 (26 Şubat 1582)'da İbrahim Paşa'ya Rumeli Beylerbeyliği ihsan buyurulmuş⁹, bu vazifede iken 6 Cumâdeülâ 990 (29 Mayıs 1582)'da başlayıp 3 Recep (24 Temmuz)'e kadar elliyeedi gün devam eden III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnet düğününde¹⁰ «Düğüncübaşı» unvaniyle Atmeydanı'ndaki düğün

şılı, «Osmanlılar zamanında kullanılmış mühürler hakkında», *Belleten*, Ankara, 1940, IV/16, 508; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları Ve Kızları*, Ankara 1985, s. 45.

4 Tayyar-zâde Ahmed Atâ, *a.g.e.*, II, göst. yer.

5 Mustafa Âli, *a.g.e.*, göst. yer.

6 Seyyid Lokman, *Mucemlî't-tâmâr*, British Museum, Or, 1135, 162 b; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Tayyar-zâde Atâ, *a.g.e.*, II, göst. yer; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer.

7 Seyyid Lokman, *a.g.e.*, göst. yer.

8 Lokman, *a.g.e.*, 187 b. Atâî (*a.g.e.*, göst. yer); Müneccimbaşı (*a.g.e.*, III, göst. yer); Osman-zâde Tâib (*a.g.e.*, göst. yer); Tayyar-zâde Atâ (*a.g.e.*, II, göst. yer) sadece senenin tarihini veriyorlar. Âli (*a.g.e.*, göst. yer); Abdurrahman Hibri (*a.g.e.*, göst. yer); Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (*a.g.e.*, göst. yer) tarih bildirmiyorlar. Selânikî Mustafa (*Târîh*, nsr. Mehmed İpsirli *Tarih-i Selânikî*, İstanbul 1989, s. 127)'da Yeniçeri Ağalığı'na getirilmesi 988 Safer'inden sonra gösterilmektedir. Hammer (*a.g.e.*, VII, 92)'de Miriâhûr iken Harem-i hümayûn'dan Yeniçeri Ağalığı ile taşra çıktığı kaydediliyor.

9 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B O A), Kepeci Ruus, nr. 239, s. 279. Lokman (*a.g.e.*, 195 b)'da Rumeli Beylerbeyisi olması 1 Safer 990'dır. Müneccimbaşı (*a.g.e.*, III, göst. yer), 990 senesini; Atâî (*a.g.e.*, göst. yer), 989 evâhırını veriyorlar. Hasan Bey-zâde Ahmed (*Târîh*, Haz. Nezihî Aykut; *Hasan Bey-zâde Târîhi*, basılmamış doktora tezi, İstanbul 1980, II, 107)'de tayin için tarih bildirilmiyor.

10 Selânikî; *a.g.e.*, s. 133-5 : Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 549.

yerinin muhafazası görevini ifa etmiştir¹¹. 990 Şabanı evâhırında (Eylül 1582) vezaret tevcih olunan İbrahim Paşa¹², aynı senenin Zilkade evâhırında (Aralık 1582), III. Murad'ın Safiye Sultan'dan olan kızı Âyşe Sultân ile nişanlanmıştır¹³.

Vezaretle Mısır Beylerbeyiliğine tayini ve Mısır'daki faaliyetleri

991 Nevruz'undan (22 Mart 1583) sonra Nişancı Muhyi Bey ile Anadolu Defterdarlığından Mısır Defterdarlığına tayin edilen Sinan Efendi arasındaki anlaşmazlığın halline ve her ikisinin de teftişine memur edilen İbrahim Paşa¹⁴, Mısır Beylerbeyisi Hadım Sinan Paşa'nın zulüm, irtişa, irtikâb ve yolsuzlukları dolayısıyla meydana gelen karışıklıkları düzeltmek, Mısır'ın malî durumunu ıslah edip gelirlerini yeniden düzene koyarak halkın refahını temin etmek vazifeleriyle 991 Rebiülâhırında (Nisan-Mayıs 1583) vezaretle Mısır Muhafızlığına tayin edilmiştir¹⁵. Mısır Beylerbeyiliği sırasında İbrahim Paşa'ya gönderilen hükümlerden muhafızlığının çok yoğun ve problemlili geçtiği anlaşılmaktadır. Onun Mısır'daki ikameti sırasındaki faaliyetlerini başlıca beş noktada toplamak mümkündür. 1 - Mısır'da asayiş ve huzurun sağlanması;

11 Hammer, *a.g.e.*, VII, 107-8.

12 Lokman, *a.g.e.*, 201 b. Atâî (*a.g.e.*, göst. yer); Tayyar-zâde Atâ (*a.g.e.*, II, göst. yer)'de sadece sene tarihi veriliyor. Selânikî (*a.g.e.*, s. 138)'de vezaret verilmesi 990 Zilkadesidir. Hasan Bey-zâde (*a.g.e.*, II, 114) ve ondan Solak-zâde Mehmed Hemdemî (*Târîh*, İstanbul 1298, s. 608) tarih vermiyorlar.

13 Selânikî, *a.g.e.*, göst. yer; Âli, *a.g.e.*, 286 a.

14 Lokman, *a.g.e.*, 207 a.

15 Selânikî, *a.g.e.*, s. 139; Cenâbî, *Târîh*, Ragıb Paşa ktb., nr. 983, 590 a-b; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Atâî, *a.g.e.*, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, I, göst. yer; Kara Çelebi-zâde Abdülaziz, *Kavsatü'l-ibrâr*, Bulak 1248, s. 463; Müneccibaşı, *a.g.e.*, III, 616; Osman-zâde *a.g.e.*, göst. yer; Tayyâr-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Abdullah b. Salâh, *el-Fütâhâtü'l-Murâdiyye fî'l-cihâdî'l-Yemâniyye*, Ragıb Paşa ktb., nr. 979, 475 b; Merî b. Yusuf el-Hanbelî el-Mukaddesî, *Kitâbu Nûzhetü'n-nâzurîn fî târihi men veliye Mısır mâne'l-hulefâi ve's-selâtin*, Ragıb Paşa ktb., nr. 1051, 74 b; Abdullah b. Rıdvan Paşa, *Rıdvan Paşa Târîhi*, Hafid Efendi ktb., nr. 226, 241 b; Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul 1990, s. 97; B O A, Mühimme nr. 53, 108/300, 26 Recep 992.

2 - Mısır'ın idarî yapısının düzenlenmesi, 3 - Mekke ve Medine'nin ihtiyaçlarının temini 4 - Yemen'deki ihtilâf ve ihtiyaçların giderilmesi, 5 - İstanbul'un emirlerinin yerine getirilmesi. Mısır'ın asayiş konusuyula ilgili olarak İbrahim Paşa, eyaletteki çeşitli zümreler arasındaki huzursuzlukların giderilmesiyle¹⁶; Mısır ahalisinin, karşılaştıkları zulumlerden şikâyet etmeleri üzerine durumun tahkiki ve reayaya zulmedenlerin tedibi ile¹⁷, Mısır'daki münferit şakavet olaylarının önlenmesi ve eşkiyalık eden kimselerin şer'an cezalandırılmasıyla¹⁸ uğraşmış ve memleketin ıslahı için çalışmıştır. İbrahim Paşa'nın Mısır'daki idarî tasarruflarına gelince : Mısır'ın idarî taksimatıyla, özellikle sancakların sayısı ile ilgili düzenlemelerde bulunmuş¹⁹; Mısır'da görevli idarî personelin statüleri, yetki ve sorumluluklarıyla ilgili çeşitli düzenlemeler yapmış²⁰; devlet hazinesine ait çeşitli kimselerin zimmetinde bulunan bakayanın tahsilini sağlamış²¹; beylerbeyliği sırasında vefat eden Mısır kadısının terekesinin taksiminde çıkan ihtilâfı halletmiş²²; gemi reislerinin mallarını Mısır'da değer bahasıyla satmalarını temin ederek²³; eski Deşişe nazırının yaptığı haksızlıkları önlemiş²⁴; Süveys'den yüklenen deşişe gemilerine herhangi bir müdahalenin yapılmamasını sağlayarak²⁵; Mısır'daki kaza ve niyabet işlerinin düzene konulması, özellikle dört mezhebden Şafii mezhebinin tard edilmesi için çaba sarfetmiş²⁶; Şehzade Mehmed'in annesi Safiye Sultan tarafından Mekke'de yaptırılan sebilin künkleri için gerekli balçığı temin etmiş²⁷; eski Mısır Beyberbeyisi Hadım Hasan Paşa ile Gevherhan Sultan arasın-

16 B O A, Mühimme, nr. 49, 8/34, 15 Ra 991; Mühimme, nr. 52, 216/562, 5 M 992.

17 Mühimme, nr. 51, 14/46, 7 Ş 991; Mühimme, nr. 53, 108/300, 26 B 992.

18 Mühimme, nr. 52, 344/919, 4 R 992.

19 Mühimme, nr. 49, 24/91, 4 R 991.

20 Mühimme, nr. 49, 28/104, 4 R 991.

21 Mühimme, nr. 48, 271/775, Gurre-i Muharrem 991.

22 Mühimme, nr. 48, 373/1083, 991

23 Mühimme, nr. 49, 126/426, 18 C 991.

24 Mühimme, nr. 51, 14/48, 7 Ş 991.

25 Mühimme, nr. 51, 15/49, 7 Ş 991.

26 Mühimme, nr. 53, 141/404, 23 Ş 992.

27 Mühimme, nr. 51, 17/57, 11 Ş 991.

daki arazi ihtilafını hallederek²⁸; Mısır'da fukaradan alınan hüccet akçasından kanunda belirlenenlerden fazla alınmamasını sağlamıştır²⁹. İbrahim Paşa vakıflarla ilgili olarak idarî faaliyetlerde de bulunmuştur. Bu cümleden olarak deşîşe evkafına kâtiblerin, divitdarların ve keşşâfların müdahalelerini önlemiş³⁰; eski Mısır Beylerbeyisi Hadım Hasan Paşa'nın deşîşe evkafına ait icraatının tahkikiyle uğraşarak³¹; Mısır'da Kayıtbay evkafına yapılan müdahaleyi men etmiştir³². Ayrıca yine idarî tasarruflarından olarak hazinenin düzenlenmesiyle ilgili icraatda da bulunan İbrahim Paşa, eski Mısır Beylerbeyisi Hasan Paşa'nın Mısır hazinesinden kendi hesabına geçirdiği seksenbin floriyi tahsil ederek Mısır hazinesine kaydettirmiş³³; yine Hasan Paşa'nın beylerbeyilik döneminin henüz görülmemiş olan muhasebesinin tamamı olarak gönderilmesini sağlayarak³⁴; Mısır hazinesiyle ve maliyesiyle ilgili ihtilâfları hallettiğinden³⁵; Mısır hazinesinin tahsili ve halkın refahının teminindeki gayretlerinden dolayı kendisine hil'at gönderilmiştir³⁶. İbrahim Paşa üçüncü olarak Mekke ve Medine'nin özel statüsü dolayısıyla ihtiyaçlarının sağlanmasına da gayret sarfetmiştir. Mekke-Medine emaretinin asayîşi, Hac yollarının emniyeti ve ekonomik ihtiyaçları Mısır beylerbeyilerince karşılandığından Medine Şeyhülhareminden gelen mektub üzerine Mısır'dan Medine'ye gönderilen buğday, cerâyâ, ve yulafın arttırılması talebini yerine getiren İbrahim Paşa³⁷, Medine ahalisine Mısır'dan gönderilen buğdayın evsafının düşük olması dolayısıyla dağıtılan kişilerin gadre uğramalarının önlenmesine çalışmış³⁸; Kâbe için lazun olan buhur ve şamdanların Mısır'dan gönderilmesini temin etmiş³⁹; Kâ-

28 Mühimme, nr. 52, 41/87, 10 N 991.

29 Mühimme, nr. 52, 283/751, 29 S 992.

30 Mühimme, nr. 51, 15/50-51, 7 Ş 991.

31 Mühimme, nr. 51, 15/52, 7 Ş 991.

32 Mühimme, nr. 52, 66/151, 23 N 991.

33 Mühimme, nr. 51, 16/54, 11 Ş 991.

34 Mühimme, nr. 52, 185/472, 15 Z 991.

35 Mühimme, nr. 53, 147/ 427, 25 Ş 992.

36 Mühimme, nr. 52, 156/393, 15 Za 991.

37 Mühimme, nr. 49, 28/105, 4 R 991.

38 Mühimme, nr. 53, 148/430, 25 Ş 992.

39 Mühimme, nr. 53, 158/463, 2 N 992.

be'yi ziyaret edecek hatunlara Süveys'de kadirga tahsis etmiş⁴⁰ : Kanunî'nin Medine fukarasına tahsis ettiği deşişelerin üçte birinin Medine eşrafına ve sâdâta verilmesi şart iken, uygulamada meydana gelen bazı aksaklıkları gidererek bu şarta uyulmasını sağlamış⁴¹; Haremeyn fukarasına gönderilen sadakaların Mısır'da revacı olmayan şâhî değil, akça ve pâre olarak gönderilmesini temin etmiş⁴²; Medine'deki vakıfların düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için gereken tedbirleri alarak ilgililerin teftiş ve kontrolünü halletmiş⁴³; Hac masrafları için gerekli yeterli akçanın temin edilerek gönderilmesini sağlayarak, Hac işleri için neler yapıldığını Veziriazama tafsilatıyla bildirmiştir⁴⁴. Yemen'deki ihtilâf ve ihtiyaçların giderilmesi ile de Mısır beylerbeyisi görevlendirildiğinden İbrahim Paşa, Yemen'e gönderilen levazımın parasını Mısır hazinesinden temin ettiği gibi⁴⁵; Yemen Beylerbeyisi Hasan Paşa'nın talebi üzerine fethedilen kalelere Mısır'dan asker yazıp göndermiş⁴⁶; Yemen'de fetholunan yerlerin askeri ihtiyaçlarını karşılayarak⁴⁷; yine Yemen Beylerbeyisi Hasan Paşa'nın talebiyle Yemen'in ihtiyacı olan gemileri yaptırarak âlet ve edevâtıyla göndermiş⁴⁸; Yemen'de duyulan ihtiyac üzerine buraya Mısır'dan yüz kantar barut ulaştırıp⁴⁹; Yemen'e vazifeli olarak gidecek olanlara kalita tahsis etmiş⁵⁰; Yemen Beylerbeyisi Hasan Paşa'ya hil'at ve kılıç göndererek⁵¹, Yemen'de devlete hizmeti geçen kimseleri taltif etmiştir⁵². İbrahim Paşa'nın Mısır'daki faaliyetlerinin sonuncusu İstanbul'dan gönderilen emirlerle ilgilidir. Âstâne'den gelen hükümlerden anlaşıldığına göre İbrahim Paşa, Mısır'daki çeşitli görevlilerin İstanbul'a

40 Mühimme, nr. 52, 266/701, 16 S 992.

41 Mühimme, nr. 53, 27/68, 10 Ca 992.

42 Mühirame, nr. 53, 77/210, 21 C 992.

43 Mühimme, nr. 53, 147/426, 25 Ş 992.

44 Mühimme, nr. 53, 301/862, 2 C 993.

45 Mühimme, nr. 49, 106/365, 3 C 991.

46 Mühimme, nr. 49, 60/212, 28 R 991.

47 Mühimme, nr. 53, 138/397, 13 Ş 992.

48 Mühimme, nr. 49, 68/235, 6 Ca 991; Mühimme, nr. 52, 181/461, 14 Z 991.

49 Mühimme, nr. 49, 60/211, 28 R 991.

50 Mühimme, nr. 52, 332/884, Gurre-i R 992.

51 Mühimme, nr. 52, 265/697, 16 S 992.

52 Mühimme, nr. 53, 64-65/174, 13 C 992.

gönderilmesi⁵³; Mısır'dan mirî hazineye gönderilmesi âdet olan Zağanosların mükemmel ve eksiksiz olarak nakli⁵⁴; Mısır'daki Balabanların Âstâne'ye ulaştırılması⁵⁵; Tersane için gerekli bez, üstübü ve beziryağı gibi levazımın İstanbul'a gönderilmesi⁵⁶ görevlerini de yerine getirmiştir.

Kubbe Veziri olarak Divan-ı hümayun'da yer alması ve III. Murad'ın kızı Âyşe Sultan ile evlenerek Padişah damadı olması

İbrahim Paşa'ya 992 Zilhiccesinde (Aralık 1584) Padişah tarafından kızı Âyşe Sultan'ın kendisine namzed olunduğunu bildiren davetnâmesi gelmiş, o da beylerbeyliği Mısır Defterdarı Sinan Efendi'ye bırakarak Mısır'dan ayrılmıştır⁵⁷. Suriye yolu ile İstanbul'a dönerken Lübnan'da başgösteren Dürüzî isyanını bastırmağa memur olmuş, 993 Recebinde (Haziran-Temmuz 1585) Şam'a gelip Şam ve Trablus beylerbeyleri ve Arabistan beylerinin yardımcılarıyla Sayda'dan Akkâ'ya kadar olan sahil boyuna hakim olan Dürüzî Beyi Maan-oğlu Fahrüddin'i tenkil etmiştir. Lübnan emaretine Baalbek Emiri Ali ibnu Harfuş'u tayin eden İbrahim Paşa⁵⁸, Trablusşam'a geldiğinde Mısır hazinesini İskenderiye'den bu limana getirmeğe memur Tunus Beylerbeyliğinden mazul Ahmed Paşa'nın kadırgalarını burada bulmuş⁵⁹, Mısır hazinesini ve Mısır'da iken yaptırdığı altın ve mücevher taht ile Lübnan'dan elde ettiği ganimet ve esirleri Kapudan-ı derya Kılıc Ali Paşa'nın donanmasına

53 Mühimme, nr. 49, 31/112, 8 R 991.

54 Mühimme, nr. 53, 60/165, 11 C 992; Mühimme, nr. 53, 75/205, 19 C 992.

55 Mühimme, nr. 49, 110/382, 8 C 991.

56 Mühimme, nr. 52, 342/912, 4 R 992; Mühimme, nr. 53, 153/448, 2 N 992.

57 Kara Çelebi-zâde Abdülaziz, *a.g.e.*, s. 465; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer.

58 Lokman, *Zübdetü't-tevârih Topkapı Sarayı III. Ahmed ktb.*, 3599, v. 87; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 120; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer; Hammer, *a.g.e.*, VII, 119-21; Osman-zâde, *a.g.e.*, s. 45; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, 41.

59 Lokman, *Zübdetü't-tevârih*, göst. yer.

yükleyerek⁶⁰ 28 Ramazan 993 (23 Eylül 1585)'de İstanbul'a geldiğinde⁶¹ getirdiği pişkeşler Padişah nazarında makbul olup Üçüncü Vezirlik inayet olunmuştur⁶². Aynı senenin Zilkade evâhırında (Kasım 1585) kendisine Atmeydanı'ndaki Eski İbrahim Paşa Sarayı, içoğlanların bulunduğu yer haric, temlik olunduğu gibi⁶³, 15 Zilhicce 993 (8 Aralık 1585)'de Âyşe Sultan hatt-i hümayunla İbrahim Paşa'ya tebşir olunmuş⁶⁴, 1 Cumâdelâhıre 994 (20 Mayıs 1586)'de Padişah tarafından kendisine damadlık şerefi inayet olup, aynı gün Âyşe Sultan ile nikâh akdi üçyüzbin altın mehr ile Hâce-i Sultânî Sadi Efendi tarafından yerine getirildikten⁶⁵ sonra, ulemâ ve sâdâta, ümerâ ve vüzerâyâ düğün ziyafetleri verilmiş, 3 Cumâdelâhıre (22 Mayıs)'de Âyşe Sultan, Eskisaray'dan merasimle alınıp Atmeydanı-sarayı'na getirilerek düğün merasimi nihayete erdirilmişti⁶⁶.

Kapudan-ı deryalığı, feragati, İkinci Vezir olması ve azli

Vefat eden Kılıc Ali Paşa yerine, evâhır-ı Recep 995 (Haziran-Temmuz 1587)'de İkinci Vezirlik haslariyle Kapudanlık mansıbı da İbrahim Paşa'ya verilmiş⁶⁷, ancak damadlığı derya seferine gitmeğe mani olduğundan 996 Cumâdelâhıresinde (Nisan-Mayıs 1588) Kapudanlıktan feragat etmiştir⁶⁸. İkinci Vezir olarak Divân-ı hü-

60 Selânikî, *a.g.e.*, s. 157; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Hammer, *a.g.e.*, VII, 122.

61 Selânikî, *a.g.e.*, göst. yer.

62 Selânikî, *a.g.e.*, s. 157-9; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 121; Atâî, *a.g.e.*, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 608-9.

63 Selânikî, *a.g.e.*, s.161.

64 Lokman, *Zübde*, v. 88; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer.

65 Selânikî, *a.g.e.*, s. 168-9; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, s. 466.

66 Selânikî, *a.g.e.*, s. 169-70; Âli, *a.g.e.*, 366 a-b; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 127; Hammer, *a.g.e.*, VII, 123.

67 Selânikî, *a.g.e.*, s. 186-7; Hasan Bey-zâde *a.g.e.*, II, 128; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, s. 467; Mehmed Sürayyâ, *a.g.e.*, I, 97. Lokman (*Zübde*, v. 89), İbrahim Paşa'nın Kapudanlığı için 995 Cumâdelâhıresini; Kâtib Çelebi (*Tuhfetü'l-kibâr fi esfâr'i'l-bihâr*, İstanbul 1141, s. 140); Mehmed Hafid Efendi (*Sefinetü'l-vüzerâ*, Hafid ktb., nr. 245, 4 a) 996 senesini veriyorlar.

68 Lokman, *Zübde*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer.

mâyün'daki görevine devam eden İbrahim Paşa, 16 Cumâdelûlâ 997 (2 Nisan 1589)'de III. Murad'ın Musahibi olup Vezir payesiyle Rumeli Beylerbeyisi olan, aynı zamanda sikke tashihine memur edilmiş bulunan Doğanlı Mehmed Paşa ile Defterdar Mahmud Efendi'nin katledildikleri, tarihlerde «Beylerbeyi Vak'ası» olarak geçen hadisede, Padişahın bütün vüzerayı olayın müsebbibi olarak göstermesi dolayısı ile Sadriazam Siyavuş Paşa, Üçüncü Vezir Cerrah Mehmed Paşa ile birlikte azledilmiştir⁶⁹.

Üçüncü Vezir olarak tekrar Divan-ı hümâyün'a girmesi

1 Cumâdelûlâ 1001 (3 Şubat 1593)'de sadaret mührü Koca Sinan Paşa'ya verilince, birkaç seneden beri mazul olan vüzerâ arasında bulunan Damad İbrahim Paşa da Üçüncü Vezir olarak Divan'da yerini almış⁷⁰, 1002 senesinde olduğu gibi⁷¹, 16 Cumâdelûlâ 1003 (27 Ocak 1595)'de III. Mehmed'in cülûsu esnasında da aynı mevkiini muhafaza etmiştir⁷².

İkinci Vezirliği ve Sadaret Kaymakamlığı

Ferhad Paşa'nın 6 Cumâdelâhire 1003 (16 Şubat 1595)'de Sadriazamlığa getirilmesiyle İkinci Vezir olan İbrahim Paşa, Veziriazam

69 Selânikî, *a.g.e.*, s. 209-11; Âli, *a.g.e.*, 384 b-387 b; Cenâbî, *a.g.e.*, 638 b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *Nuhbetü't-tevârih ve'lakbâr*, İstanbul 1276, s. 165; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 128-34; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 613; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, 17 b; Peçuylu İbrahim, *a.g.e.*, II, 25; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, s. 469; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 561-2; Hammer, *a.g.e.*, VII, 159-160.

70 Lokman, *Zübde*, v. 93; Selânikî, *a.g.e.*, s. 305; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 167; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 143; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 616; Topçular Kâtibi Abdülkadir, *Târih*, Haz. Ziya Yılmaz, *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadı) Efendi Tarihi*, basılmamış doktora tezi, İstanbul 1990, s. 28; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 131; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 10; Naîmâ, *Ravzatü'l-hüseyn fi hulâsati akbârî'l-hâfikeyn*, İstanbul 1281, I, 80; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 564.

71 Selânikî, *a.g.e.*, s.393-4.

72 Selânikî, *a.g.e.*, s. 434; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 176; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 163-4; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 53; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 44; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 107-8.

mın 17 Şaban 1003 (27 Nisan 1595)'de Eflak-seferi'ne çıkmasıyla Vezîr-i sâni bulunması dolayısıyla Sadâret Kaymakamı olmuştur⁷³. Ancak Ferhad Paşa'ya karşı gizli düşmanlık besleyen İbrahim Paşa, Sadriazam seferde iken onun rakipleriyle birleşmiş, önce ordu ile Ruscuk'da Tuna üzerinde köprü bina etmekte iken Ferhad Paşa'yı azlettirmiş, sonra da katli için çalışarak mazul olduktan sonra süratle İstanbul'a gelerek çiftliğinde gizlenmiş bulunan eski Veziriazamı, Bostancıbaşı Ferhad Ağa vasıtasıyla getirtip Yedikule'de hapsedirmiş, Padişahdan aldığı idam fermanı ile de onu Çavuşbaşı Süleyman Ağa vasıtasıyla boğdurmuştur⁷⁴.

Sadriazam Koca Sinan Paşa, 9 Zilkade 1003 (16 Temmuz 1595)'de serdarlıkla Eflak-seferi'ne müteveccihen İstanbul'dan ayrıldığında⁷⁵ da Âstâne'de Sadâret Kaymakamı olarak ona vekâlet eden İbrahim Paşa⁷⁶, Veziriazamın 16 Rebiülevvel 1004 (19 Kasım 1595)'de sadaretden azlinde İkinci Vezir ve Kaymakam olmasına rağmen, gözden düşdüğü için, Sadriazamlığa getirilmemiş; yeni Veziriazam Lala Mehmed Paşa'nın şir-pençe hastalığına mübteleâ olması dolayısıyla Divan-ı hümayun'a gelemediği esnada, İkin-di-divanı'na nezaret ederek dokuz gün kaymakamlık etmişse⁷⁷ de onun 25 Rebiülevvel 1004 (28 Kasım 1595)'de ölümünde, yine sadaret mührü kendisine verilmeyerek, Ferhad Paşa'yı günahsız yere katl ettiğinden dolayı kendisine güvenmiş bulunan III. Mehmed tarafından Koca Sinan Paşa'ya havale olunmuştur⁷⁸.

73 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 172; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 625; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 168; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 49; Naimâ, *a.g.e.*, I, 123; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 580; Hammer, *a.g.e.*, VII, 200-1; Osman-zâde, *a.g.e.*, s. 46; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer.

74 Hasan Beyzâde, *a.g.e.*, II, 172-5; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 625-8; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 168-70; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 50-52; Naimâ, *a.g.e.*, I, 123-8; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 581-2; Hammer, *a.g.e.*, VII, 201-2.

75 Âlî, *a.g.e.*, 425 a.

76 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 85; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 52-53; Naimâ, *a.g.e.*, I, 129; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 582.

77 Selânikî, *a.g.e.*, s. 539; Âlî, *a.g.e.*, 436 a-b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, s. 182; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 176-7; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 67.

78 Âlî, *a.g.e.*, 437 a; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 177; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 629; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 188-9; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 67-68; Naimâ, *a.g.e.*, I, 139-40.

İlk Veziriazamlığı ve III. Mehmed ile
birlikte Eğri-seferi'ne iştiraki

Sinan Paşa'nın 4 Şaban 1004 (3 Nisan 1596)'de ölümüyle ertesi gün Ayasofya'da cenaze namazının kılınması esnasında mühr-i hümayunun kendisine gönderilmesiyle Sadaret makamına getirilen İbrahim Paşa⁷⁹, Koca Sinan Paşa'nın ölümünden önce hazırlıklarını yürüttüğü Avusturya seferinin işleriyle meşgul olmaya başlamış, bir taraftan Tophane'de yeni topların dökümü ve Tersane'deki hazırlıklarla ilgilenirken, diğer taraftan da sefer levazımı ve mühimmatının tamamlanmasına çalışmıştır⁸⁰. Hazırlıklar bitirildikten sonra Macaristan'a sevkolunacak ordunun Seraskerliği de Sadriazam İbrahim Paşa'nın uhdesine tevdi olunmuş⁸¹, nihayet Padişah III. Mehmed ordunun başında bulunduğu halde 24 Şevval 1004 (21 Haziran 1596)'de Eğri-seferi'ne müteveccihen Davudpaşa ordugahından hareket edilmiştir⁸². 12 Zilhicce (7 Ağustos)'de Semendire sahrasında İbrahim Paşa'nın otağında yapılan müşaverede sefer ahvali müzakere olunarak gemilerde hazır olan zahire ve mühimmat ile topların nakli kararlaştırılmış⁸³, 14 Zilhicce (9 Ağustos)'de Belgrad'a gelindiğinde mükemmel alay gösteren Sadriazam, Padişahın iltifatına mazhar olmuştur⁸⁴. Ordu Sava nehrini geçip İslankamen (Szalankamen)'e bulunduğu İbrahim Paşa'nın otağında, seferin ne tarafa olacağına dair Padişahın da bulunduğu meşveret meclisinde⁸⁵ Cigala-zâde Sinan Paşa'nın Komran (Komorn)

79 Selânikî, *a.g.e.*, s. 583; Âli, *a.g.e.*, 483 b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 180; Atâî, *a.g.e.*, s. 482; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 631; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 96-97; Hibri, *a.g.e.*, göst. yerler; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, göst. yerler; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 69; Naimâ, I, 142; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 586-7; Hammer, *a.g.e.*, VII, 209; Osman-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Tayyar-zâde Atâ, *a.g.e.*, II, göst. yer; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer.

80 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 97-100.

81 Hammer, *a.g.e.*, VII, 212.

82 Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-tevârih*, Velîyyüddin Efendi ktb., nr. 2428, 252 b; Hasan Beyzâde, *a.g.e.*, II, 181-2; Andelib, *Târih-i feih-i Eğri*, Halet Efendi ktb., nr. 623, 5 b-6 a; Naimâ, *a.g.e.*, I, 144; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 587; Hammer, *a.g.e.*, VII, göst. yer.

83 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 115.

84 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 183; Naimâ, *a.g.e.*, I, 145.

85 Hasan Bey-zâde (*a.g.e.*, 185)'de mesveretin Belgrad karşısında Zemun (Zelmin) sahrasında olduğu bildiriliyor.

kalesi üzerine gidilmesi fikrine karşı, Sadriazam ile diğer vezirler Komran'ın küçük bir kale olup bizzat Padişah ve bu kadar asker ile üzerine varılmağa değmeyeceğini, halbuki Eğri (Eger/Erlau)'nin Avusturya ile Erdel (Transylvania) arasında madenleri ile meşhur bir kale olduğunu, Budin yakınındaki Hatvan (Hatwan) kalesinin de düşman tarafından muhasara edildiğinin haber alınması üzerine, buna yakın Eğri'nin feth olunmasının doğru olacağını ileri sürmüşler, teklifleri kabul olunarak Eğri kalesi üzerine teveccüh olunmuştur⁸⁶. 1 Safer 1005 (24 Eylül 1596)'de Eğri kalesini kuşatan ordunun beş kolundan birine bizzat kumanda eden İbrahim Paşa⁸⁷, kalenin karşısında kuzeyde «Bağlar-semti» de denilen «İlca» mevkiinde toplar yerleştirerek meterislere girmiş⁸⁸, kalenin ilk varoşu kendi kolu tarafından zaptolunduğu gibi⁸⁹, önce 12 Safer (5 Ekim)'de dış kale, sonra 19 Safer (12 Ekim)'de iç kale feth olunmuştur⁹⁰.

Haçova meydan savaşı'ndaki rolü ve Sadâretten azli

Eğri kalesinin tamirine başlandığı sırada⁹¹ Avusturya Arşidüklerinden Maximilyanoş ile Erdel Voyvodası Sigismond Bathory idaresindeki ordunun Eğri'ye yaklaştığının haber alınması üzerine⁹², İbrahim Paşa'nın arzı ile 27 Safer (20 Ekim)'de Vezir Hadım

86 Sâfi, *a.g.e.*, 245 b ;Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 71; Naimâ, *a.g.e.*, I, 146-7; Hammer, *a.g.e.*, VII, 214.

87 Selânîki, *a.g.e.*, s. 635; Âli, *a.g.e.*, 442 a; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 185, Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 79; Naimâ, *a.g.e.*, I, 150; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 588.

88 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 126; Andelib, *a.g.e.*, 13 b.

89 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 127-8.

90 Selânîki, *a.g.e.*, göst. yer; Âli, *a.g.e.*, 442 b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 186; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II,187; Andelib, *a.g.e.*, 18 b-28 a; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 128-9 Peçuylu, *a.g.e.*, II, 193-4; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 79-80; Ayn. mlf., *Cihannümâ*, Viyana Milli ktb., nr. Mıxt 389, 109 a; Naimâ, *a.g.e.*, I, 150-1; Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-selâtim*, İstanbul 1275, II 101.

91 Sâfi, *a.g.e.*, göst. yer; Andelib, *a.g.e.*, 32 a; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 81; Talîki-zâde Mehmed Subhî, *Şehnâme*, Haz. Vahit Çabuk, *Talîki-zâde Mehmed Subhî Efendî'nin Eğri Seferi Şehnâmesi*, basılmamış doktora- tezi, İstanbul 1986, s. 68.

92 Hammer, *a.g.e.*, VII, 216.

Cafer Paşa, altı bölükten silâhdar ve ulufeciyân-ı yesâr bölükleri ile müteferrikalar, timar ve zeamet sahiblerinden seçilen onbeşbin kişi ve otuz aded top ile kale imdadına gelen ordunun taburları üzerine gönderildiği gibi⁹³; düşmanın Haçova (Keresztes)'da olduğunun anlaşılması üzerine 1 Rebiülevvel 1005 (23 Ekim 1596)'de otağ-ı hümayunda akdedilen harb meclisinde Haçova sahrasına yürünmesi kararlaştırılmış, III. Mehmed'in de rızası ile müşavere-den sonra Sadriazam, Eğri kalesinin muhafazasına asker yazdırmış, burada bırakılacak büyük topları ve levazımı ayırıp, kalenin gediklerinin kapatılması için emir vermiş, Sofu Sinan Paşa'yı Eğri Beylerbeyiliğine tayin etmiştir⁹⁴. Ordu 2 Rebiülevvel (24 Ekim)'de Haçova'da konakladığında, bir püšte üzerine çıkan Sadriazam, Avusturya ordusunun durumunu tarassud ettiği gibi; çadırında akşam namazını kıldıktan sonra Padişahdan, kendisini Serasker edip İstanbul'a gitme arzusunu bildiren bir hatt-ı hümayun geldiğinde, buna menfi cevab yazdırıp daha göndermeden huzura davet olunmuş, bunun asker arasında yapacağı fena tesirden bahsederek Padişahı bu fikrinden vazgeçirmiştir. III. Mehmed'den zaferin gerçekleşmesi için bir miktar flori koparmaya da muvaffak olan İbrahim Paşa, alınan dilleri de söyletip düşman ahvalini de teferruatıyla öğrenmiştir⁹⁵. Ertesi Haçova muharebesinin ilk günü (3 Rebiülevvel/25 Ekim), merkezde Padişahın sağındaki vezirler arasında yer alan İbrahim Paşa, bir bataklık kenarında düşman alayları ile muharebeye tutuşan Çarha (Talia) Serdarı Cigala-zâde Sinan Paşa'nın yardım talebini Padişaha arz ederek, silâhdar zümresinin ağaları Ferhad Paşa-zâde ile gönderilmelerini sağlamış, uzak mesafeye atış yapabilen düşman toplarının yuvalaklarının Padişahın otağına düşmesinden dolayı III. Mehmed'i Müteferrika Yunus Ağa'nın çadırına ileterek tehlikeli mahalden uzaklaştırmış-

93 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 187; Hasan Bey-zâde *a.g.e.*, II, 187-8; Andelib, *a.g.e.*, 34 a; Solak-zâde *a.g.e.*, s. 632; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 132; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 81-82; Naimâ, *a.g.e.*, I, 153; Talikî-zâde, *a.g.e.*, göst. yer.

94 Sâfi, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 189-90; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 634; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 130; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 197; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 83-84; Naimâ, *a.g.e.*, I, 155-6.

95 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 191-2; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 635; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 85; Naimâ, *a.g.e.*, I, 157-8; Hammer, *a.g.e.*, VII, 217.

tır⁹⁶. 4 Rebiülevvel (26 Ekim)'de muharebenin ikinci günü Osmanlı ordugahını yağma etmekle meşgul olan Alman, Avusturya ve Macarlardan müteşekkil ordunun önce Osmanlı yardımcı kuvvetleri tarafından tepelenmesi, geriye kalanların kaçması sırasında Sadriazam, düşmanın ardını tutmak için gayret sarfetmiş, imparatorluk ordusunun bozulduğunu haber alıp geriye dönen Türk askerleri tarafından düşman kılıcdan geçirilmiştir⁹⁷. Ancak savaşın kazanılmasından sonra Padişahın huzuruna gelip, pusudan çıkarak yağmayla meşgul olan düşmanı arkadan vurduğunu ve zaferi kendisinin sağladığını iddia eden ve Hoca Sadeddin Efendi ve Kapu Ağası Gazanfer Ağa'nın da müzaheretlerini temin eden Cigala-zâde Sinan Paşa Sadaret makamına getirilmiş, fakat bundan habersiz olan İbrahim Paşa, Padişahın huzuruna girerek savaşta yararlılığı görülenlerin terfüne dair ferman almış, III. Mehmed'den kendisinin azline dair bir söz duymadığı için de çadırına gelip, mühr-i hümayun da kendisinde olduğundan, baş ve dil getirenlere ihsanlarda bulunmuş, firar eden askeri döndürmeğe ulaklar göndermiştir⁹⁸. Ertesi gün 5 Rebiülevvel 1005 (27 Ekim 1596) sabahı Cerrah Mehmed Paşa ve Cafer Paşa'yı davet ederek maiyyetle birlikte harb meydanını dolaşan İbrahim Paşa, düşmandan kalan topları ve cephaneyi naklettirmekle meşgul olurken⁹⁹, diğer taraftan Hoca Sadeddin Efendi'nin otağ-ı hümayuna gelerek sadaret mührünün İbrahim Paşa'da kalmasının asker arasında fitne ve fesada sebep olacağını arzettirmesi üzerine mühr-i hümayun İbrahim Paşa'dan alınarak Cigala-zâde sadriazamlığa getirilmiştir¹⁰⁰.

96 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 193-4; Andelib, *a.g.e.*, 38 a-40 b; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 198; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 85-87; Naimâ, *a.g.e.*, I, 158-60.

97 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 138-9; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 196-7; Andelib, *a.g.e.*, 46 b-48 b; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 637; Talikî-zâde, *a.g.e.*, s. 78.

98 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 197; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 637-8; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 204; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 93; Naimâ, *a.g.e.*, I, 168-9; Hammer, *a.g.e.*, VII, 218-9.

99 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Andelib, *a.g.e.*, 54 b-55 a; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 638; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, göst. yer; Naimâ, *a.g.e.*, I, 169.

100 Selânikî, *a.g.e.*, 641-2; Âli, *a.g.e.*, 448 a; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, s. 190; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 197-9; Solak-zâde, *a.g.e.*, 638-9; Atâf, *a.g.e.*, göst. yer; Hibri, *a.g.e.*, göst. yer; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 140; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 204-5; Kâtib Çelebi,

İkinci defa Sadaret makamına getirilmesi ve tekrar azlolunması

İbrahim Paşa'nın mazuliyeti ancak 45 gün kadar sürmüştür. Haçova meydan muharebesi'nden dönüş esnasında, ordu Edirne civarında Harmanlı konağına geldiği sırada, Valide Safiye Sultan'ın, Hadım Süleyman Ağa vasıtasıyla oğlu III. Mehmed'e gönderdiği, Sadrazâmlığın yine damadı İbrahim Paşa'ya verilmesini isteyen mektubu üzerine, Padişah 14 Rebiülâhır 1005 (5 Aralık 1596)'de İbrahim Paşa'yı ikinci defa Sadrazâmlığa getirmiştir¹⁰¹. Sadarete gelince kendisi aleyhine ittifak eden Cigala-zâde Sinan Paşa'yı Akşehir'e süren, Hoca Sadeddin Efendi'nin ulema silsilesine ve devlet işlerine müdahalesini yasaklayan ve Mirahur Türk Ahmed Ağa'yı da azlettiren İbrahim Paşa¹⁰², Belgrad'da bulunan Hasan Paşa'yı da Seraskerlikten uzaklaştırıp Satırcı Mehmed Paşa'yı Avusturya üzerine serdar tayin ettirmiştir¹⁰³. Padişah'tan 10 bin florin harçlık temin edip yeni serdarı destekleyen Sadrazam ordunun ağırlıklarını nakil için gerekli olan hayvanları önce kendisi verip, geri kalanını diğer vüzeradan sağlayarak ordu levazımını tamamlamıştır¹⁰⁴. Ancak Satırcı'nın Vac (Waitzen) sahrası'nda yaptığı muharebe neticesiz kalıp, kışın gelmesi ile de Belgrad kışlağına çekilmesi¹⁰⁵, ayrıca Satırcı Mehmed Paşa'nın, Kırım Hanı II. Gazi Gi-

Fesleke, I, 93-94; Naimâ, *a.g.e.*, I, 169-70; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, s. 482; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, 592; Hammer, *a.g.e.*, VII, 219-20; Osman-zâde *a.g.e.*, s. 46; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, 41; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, 97.

101 Selânikî, *a.g.e.*, 649-50; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, s. 200; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 200; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 639; Atâî, *a.g.e.*, s. 483; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 146; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 206; Kâtib Çelebi, *Fesleke*, I, 94-95; Naimâ, *a.g.e.*, I, 172; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, 482-3; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, 593; Hammer, *a.g.e.*, VII, 221; Osman-zâde, *a.g.e.*, I, göst. yer; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer.

102 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer.

103 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 200-1; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 640; Naimâ, *a.g.e.*, I, 172-3.

104 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 204; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 642-3; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 150; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 207; Naimâ, *a.g.e.*, I, 177-8; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, 594.

105 Sâfi, *a.g.e.*, 253 b; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 205; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 643-4; Naimâ, *a.g.e.*, I, 181-4; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, 595.

ray'ın sefere gelmediğini bildirip Sadrazamın da kendisine kâfi miktarda asker göndermediğini arzuleyerek başarısızlığının sebeplerini bunlara bağlaması¹⁰⁶ İbrahim Paşa'nın yıpranmasına neden olmuştur. Padişah, evvelce Kırım'da Fetih Giray'ın azledilmesi ile II. Gazi Giray'ın han nasbolunması ve Fetih Giray'ın evladiyle beraber katledilmesinden sonra ortaya çıkan karışıklıklardan dolayı¹⁰⁷ da Sadrazama güvendiğinden, şimdi de sefere memur askerden serdar yanına az asker gönderildiğinin anlaşılması¹⁰⁸ İbrahim Paşa'nın durumunu büsbütün sarsmıştır. Asıl önemlisi damadı olmasına rağmen Valide Safiye Sultan'a kâfi derecede rüşvet vermeyip hizmette kusur etmesi, hatta Valide Sultan'ın bazı adamlarını da azlederek yanından uzaklaştırması, buna mukabil Hadım Hasan Paşa'nın her hafta başı Valide Sultan'a rüşvet vermeyi itiyad haline getirmesi İbrahim Paşa'nın azline sebep olmuş¹⁰⁹, 23 Rebiülevvel 1006 (3 Kasım 1597)'da sadaret mührü Hasan Paşa'ya verilmiştir¹¹⁰.

Üçüncü defa Sadrazam olması ve Serasker olarak Uyvar-seferi'ne çıkması

3 Ramazan 1006 (9 Nisan 1598)'da Hadım Hasan Paşa'nın azliyle Sadarete İbrahim Paşa'nın getirilmesi Padişahın arzusu iken Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi men ettiğinden, Sadrazamlığa İkinci Vezir Cerrah Mehmed Paşa getirilmiş¹¹¹, ancak onun 8 Cumâdelülâ 1007 (6 Ocak 1599)'de azliyle İbrahim Paşa üçüncü defa

106 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 206; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 644; Naimâ, *a.g.e.*, I, 184-5.

107 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 203-4; Solak-zâde, *a.g.e.*, 641-2; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 96; Naimâ *a.g.e.*, I, 175-7.

108 Peçuylu, *a.g.e.*, II, 209-10; Naimâ, *a.g.e.*, I, 185.

109 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 206; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 644; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 102; Naimâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer; Osman-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer.

110 Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, göst. yer; Naimâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Selânikî, (*a.g.e.*, s. 712)'de İbrahim Paşa'nın Sadrazamlıktan azli 22 Rebiülâhır 1006 olarak bildiriliyor.

111 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 208; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 646; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 103; Naimâ, *a.g.e.*, I, 187; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 596; Hammer, *a.g.e.*, VII, 228.

Sadriazam olmuştur¹¹². Satırcı Mehmed Paşa'nın Erdel'deki Varat (Gross-Wardein) kalesini muhasara edip başarısız olarak Belgrad'a dönmesi üzerine¹¹³ 1007 Ramazanında (Mart-Nisan 1599) Üngürüs (Macaristan) Serdarlığı da uhdesine tevdi olunan İbrahim Paşa¹¹⁴, 26 Şevval 1007 (22 Mayıs 1599)'de Davudpaşa sahrasından hareketle Avusturya üzerine Uyvar (Ujvar) adıyla meşhur olan sefere çıkmıştır¹¹⁵. Ordu Sofya menzilinde konakladığında, Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa'yı Belgrad'a göndererek Varat-seferi'ndeki başarısızlığından dolayı eski Avusturya Serdarı Satırcı Mehmed Paşa'yı katlettirdiği gibi¹¹⁶; yollarda ordunun geçtiği menzillerde palankalar inşasını emredip, dizdar tayinini ve hisar erleri yerleştirilmesini sağlamıştır¹¹⁷. Belgrad'a geldiğinde ordu iâşesini ve mühimmatını temin ederek donanma gemilerinin hazırlanmasıyla meşgul olan Sadriazam, 1 Muharrem 1008 (24 Temmuz 1599)'de Belgrad'dan hareketle¹¹⁸ Belgrad ile Budin arasındaki kale ve köprüleri tamir ederek Budin'e gelmiş¹¹⁹, Avusturya taburlarının Ostorgon (Estergon/Esztergon) karşısındaki Türklerin Ciğerdelen

112 Selânikî, *a.g.e.*, s. 789; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, göst. yer; Atâî, *a.g.e.*, s. 48; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, 17 b; Hibri, *a.g.e.*, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 116, Naimâ, *a.g.e.*, I, 214; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, s. 486; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 599; Osman-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer.

113 Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 597-8.

114 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, göst. yer; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 195; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 214; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 650; Hibri, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 223; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, göst. yer; Naimâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer.

115 Naimâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Selânikî (*a.g.e.*, 806-7, 810)'da Sadriazamın Davudpaşa karargahına geçişi için «20 Şevvâl», buradan sefere hareketi için «Şevvâl evâhır» tarihlerini veriyor. Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî (*a.g.e.*, göst. yer)'de «Şevvâl evâhır»ni kaydettiği gibi; Osman-zâde (*a.g.e.*, göst. yer); Tayyar-zâde (*a.g.e.*, II, 41-42) gününü vermeden sadece ayını bildiriyorlar.

116 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 217; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 651-2; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 225; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 117; Naimâ, *a.g.e.*, I, 217; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer; Hammer, *a.g.e.*, VII, 232.

117 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 206-7.

118 Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 123; Naimâ, *a.g.e.*, I, 218-21.

119 Sâfî, *a.g.e.*, 253 b.

dedikleri Parkany sahrasında olduğunu haber aldığından, 7 Rebiülevvel (27 Eylül)'de Budin ile Peşte arasında Tuna nehri üzerindeki köprüden Peşte yakasına Macaristan'a geçmiştir¹²⁰. Burada Kırım Hanı II. Gazi Giray ile buluşup, yapılan müşaverede Ostorgon kalesi karşısında Tuna nehrinin kuzey sahilinde handekler kazarak tabur bağlamış olan Avusturya ordusu üzerine yürümeyi kararlaştırmışlardır¹²¹. Peşte'yi geçtikten sonra Avusturyalıların yakıp yıkıp boş bıraktıkları Vac kalesi yakınından dolaşıp Noygrad (Neograd) üzerinden, birkaç palanka yaktıktan sonra, Ciğerdelen'e doğru yönelinmiştir¹²². Ancak Osmanlı ordusu Ciğerdelen'e varmadan Avusturyalılar, Serdarın gelişinden haberdar olup Ciğerdelen'den ayrılp Ostorgon karşısında Tuna nehri üzerinde kurdukları iki köprüden geçip Ostorgon kalesi altında tabur bağlamışlar ve geçtikleri köprüleri de yıkmışlardır¹²³. Durumu öğrenen İbrahim Paşa, ordusuyla birlikte Ciğerdelen'e geldiğinde ancak düşmanın ağırlıklarını ele geçirip, hasta ve yaralıları esir edebilmiştir¹²⁴. Osmanlı ordusunun ilerleyişini önlemek maksadiyle Avusturyalıların, Kırım Hanı II. Gazi Giray vasıtasıyla, yaptıkları sulh talepleri üzerine önce Vac'de 21 Rebiülevvel 1008 (14 Ekim 1599)'de, İbrahim Paşa'nın tayin ettiği Diyarbakir Beylerbeyisi Kuyucu Murad Paşa ile kendi kethudası Mehmed Kethuda ve Kırım Hanı II. Gazi Giray'ın veziri durumunda bulunan Ahmed Ağa'nın, Avusturya ordusu tarafına geçerek Serdarları Mathias Herzog, Palffy ve Gruff ile yaptıkları sulh görüşmeleri akim kalmış¹²⁵, ikinci defa 23 Rebiülev-

120 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 218; Solakzâde, *a.g.e.*, s. 653; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, 600.

121 Sâfi, *a.g.e.*, göst. yer; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 201; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 213.

122 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 214-5; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 226-7; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 124; Naimâ, *a.g.e.*, I, 223.

123 Sâfi, *a.g.e.*, 254 b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 202; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 219; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 653-4; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 215-6; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 227; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, göst. yer; Naimâ, *a.g.e.*, I, 223-4; Münecimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer.

124 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 654; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 216.

125 Selânikî, *a.g.e.*, s. 837; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 219-20; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer.

vel (13 Ekim)'de Ciğerdelen'de imparatorun murahhasları Gran Piskoposu Johann Kutassy, Franz Nadasdy, Bartholemäus Pezzen ve Palfy ile Osmanlı murahhasları Sadriazam Kethudası Mehmed Kethuda, Budin Kadısı Habîl Efendi ve Budin Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa ile Kırım Hanı Gazi Giray'ın elçisi Rum Alexandr Paleolog arasında yapılan müzakerelerde Avusturyalılar Eğri, Hatvan, Sirokvar ve Eserepvar kalelerini istedikleri gibi, Osmanlıların da Ostorgon, Fülele, Noygrad kalelerini talep etmeleri üzerine¹²⁶ görüşmeler neticesiz kalmış, rehinelerin karşılıklı olarak iade olunmasıyla iktifa olunmuştur¹²⁷. Bununla beraber ilk sulh teşebbüsünün İbrahim Paşa tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Daha Satırcı Mehmed Paşa'nın idamından evvel, 30 Zilkade 1007 (24 Haziran 1599)'de İbrahim Paşa'nın Avusturya imparatoruna gönderdiği bir namede Sadriazam, Avusturya harplerinin bütün mesuliyetinin Koca Sinan Paşa'ya ait olduğunu belirttikten sonra, imparatorun da sulha yanaşmaması üzerine Eğri (Eger)'nin fetholunduğunu bildirmektedir¹²⁸. Sulh görüşmelerinin neticesiz kalmaları üzerine İbrahim Paşa, Bosna Beylerbeyisi Derviş Paşa ile Tatar atlılarını akın için göndermiş, akıncılar Uyvar havalisine, hatta Macaristan'ın payitahtı olan Bec şehrinin civarındaki kalelere kadar akın salıp esirler ve ganimetlerle dönmüşlerdir¹²⁹. Kışın yaklaşması üzerine ordu ile birlikte 8 Cumâdelülâ 1008 (26 Kasım 1599)'de Belgrad'a gelen ve 1008 kışını Belgrad kışlağında geçiren Sadriazam¹³⁰, Fransa'dan Avusturyalılara yardım için gelen, ancak maaşlarını alamadıklarından dolayı Avusturyalılardan ayrılıp Osmanlı devletinin hizmetine girmek isteyen Papa kalesindeki üçbin kadar Frengin taleble-

126 Hammer, *a.g.e.*, VII, 236. Bu kaynak ikinci sulh görüşmesinin Ostorgon'da Saint-Andre adasında yapıldığını bildiriyor.

127 Selânikî, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 220; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuylu, *a.g.e.*, II, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fesleke*, I, 125; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 224; Hammer, *a.g.e.*, VII, 236.

128 Hammer, *a.g.e.*, VII, 235.

129 Selânikî, *a.g.e.*, s. 838; Sâfi, *a.g.e.*, 255 a; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuylu, *a.g.e.*, II, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fesleke*, I, göst. yer; Naîmâ, *a.g.e.*, I, göst. yer.

130 Selânikî, *a.g.e.*, 838-9; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevî, *a.g.e.*, s. 203; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 220-1; Kâtib Çelebi, *Fesleke*, I, 126; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 225.

rini Padişaha arz ederek İstanbul'dan getirttiği altmışbin floriyi onlara vermek suretiyle kaleyi teslim almıştır¹³¹. Diğer taraftan Belgrad kışlağında iken Hristiyan yerli halkı tekrar Osmanlı idaresine ısındırmak için de gayret sarfeden İbrahim Paşa, onların fakirlerine atiyelerde bulunmuş, bunun üzerine Osmanlı reayasından iken Avusturya tabiyetine girmiş bulunan ahali Serdarın inamından yararlanmak için kadın ve çocukları, mal ve hayvanları ile geldiklerinde Sadriazam onları Sirem sahrası'nda yerleştirmiştir¹³². Ayrıca ihsanlarla kalblerini kazandığı bu Hristiyan ahalden cenge kadir olanlardan bölükler teşkil eden İbrahim Paşa, onlara bayrak verip, serhadlerde kale ve palankaları basarak yakıp yağmalayan Heiduk (Haydud) eşkiyası üzerine sevketmiş ve onları imha ettirmiştir¹³³.

Serdar olarak Kanije-seferi'ne hareketi

Sefer mevsiminin gelmesi üzerine 10 Zilhicce 1008 (22 Haziran 1600)'de şehirden Zemun sahrasına çıkıp¹³⁴ ellibeş gün hazırlıklarla meşgul olduktan¹³⁵ sonra, 3 Safer 1009 (14 Ağustos 1600)'de Belgrad'dan hareket eden İbrahim Paşa¹³⁶, Ostorgon üzerine gideceğini söyleyerek Kanije-seferi'ne gideceğini saklamış, Macaristan'da Osek (Essek)'de Dırava nehri üzerindeki köprü geçildikten¹³⁷ sonra, şehir önünde toplanan harb meclisinde, bu mevkide orduya iltihak eden eski Budin Beylerbeyisi Tiryaki Hasan Paşa'nın, Ostorgon yerine Kanije (Kanice/Gross-Kanisa)'nin feth edilmesinin daha uygun olup, halen düşman elinde bulunan Bobofça (Bobocsa) kalesi de geri alınırrsa Budin yolunun emniyete alınabileceğini, hatta Macaristan payitahtı Bec'in dahi elde edilebileceğini

131 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 221-2; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 655; Atâf, *a.g.e.*, s. 483; Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 226-9; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, göst. yer; Nâimâ, *a.g.e.*, 226-7; Hammer, *a.g.e.*, VII, 238.

132 Sâfi, *a.g.e.*, 255 b.

133 Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 601.

134 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, III, 223.

135 Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 135.

136 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, göst. yer.

137 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 222; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 656.

söylemesi üzerine¹³⁸, bu teklif kabul olunmuş ve Kanije üzerine yönelinmiştir. Şikloş (Siklos) kasabasına gelindiğinde bu menzilden Diyarbekir Beylerbeyisi Kuyucu Murad Paşa ile kendi kethudası Mehmed Kethuda'yı Bobofca üzerine gönderen İbrahim Paşa, 25 Safer (5 Eylül)'de kaleyi feth ettirmiştir¹³⁹. Kendisi de Şikloş'dan kalkıp Peçuy (Pécs) ve Sigetvar (Szigetvar)'ı geçip Bobofca'ya gelen İbrahim Paşa, kale muhafazası için asker yerleştirmiş, Beruzence (Berzence)'yi geçtikten sonra Berek suyunu aşır 1 Rebiülevvel 1009 (10 Eylül 1600)'de Kanije kalesi altına varmıştır¹⁴⁰. Derin handeyle çevrilmiş, civarı sazlık ve bataklık olan bu kalenin etrafına meterisler hazırlayıp toplar yerleştirmiş, handekleri ve bataklık yerleri lese tabir edilen hasır ve çubuktan çitlerle doldurup üzerlerine odun yığdırarak kale altına ulaşılmasını sağlamıştır¹⁴¹. Böylece kale meterislerine yaklaşıldığı gibi, kalenin baruthanesinin de içerideki Türk esirler tarafından ateşlenerek iki büyük kuleden birinin havaya uçması ve bir hayli zayiata sebep olması, durumun Viyana'ya aksetmesi üzerine imparator, Lorraine hanedanından Marcoeur Dukası Philippe Emmanuel kumandasında¹⁴² kırkaltmış bin kişilik bir ordu göndermiş¹⁴³, kale imdadına gelen ordu 28 Rebiülevvel (7 Ekim)'de islâm ordugâhı yakınında yerleşip, gece

138 Sâfi, *a.g.e.*, 255 b-256 b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, göst. yer; *Gazavât-ı Tiryaki Hasan Paşa*, Ali Emiri ktb., nr. 187, 2 b-3 a; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 136; Naimâ, *a.g.e.*, I, 235-6; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 602; Hammer, *a.g.e.*, VII, 239.

139 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 204; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 222-3; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 227-8; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 232; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 136-7; Naimâ, *a.g.e.*, I, 236; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, s. 488; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 602-3.

140 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 223; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Öthannümâ*, 106 b; Ayn. mlf., *Fezleke*, I, 137; Naimâ, *a.g.e.*, I, 236-7; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 603.

141 Sâfi, *a.g.e.*, 256 b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, göst. yer; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, 656-7; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 234; Peçuylu, *a.g.e.*, 233; Kâtib Çelebi, *Öthannümâ*, 337 a; Ayn. mlf., *Fezleke*, I, 137-8; Naimâ, *a.g.e.*, I, 238; Hammer, *a.g.e.*, VII, 240.

142 Hammer, *a.g.e.*, VII, göst.yer.

143 Sâfi, *a.g.e.*, 257a; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Öthannümâ*, göst. yer; Ayn. mlf., *Fezleke*, I, 138; Naimâ, *a.g.e.*, I, 238-9; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer; Hammer, *a.g.e.*, VII, göst. yer.

olduğunda etraflarına handekler kazarak tabur bağlamışlardır¹⁴⁴. Ertesi gün düşman taburlarına yapılan hücum neticesiz kalmış, 1 Rebiülâhır (10 Ekim)'da yağmur yağarken taburlarından çıkan Avusturyalılar önlerinde tüfenkci alayları olduğu halde Kanije kalesine girmek için harekete geçmişler, kendilerini karşılamaya çıkan beylerbeyiler ve beyler mağlup oldukları gibi, ağaları Tırnakçı Hasan Ağa ile birlikte üzerlerine gönderilen yeniçeri alaylarının da düşman önünden kaçması üzerine öğleden sonra bizzat Serdar İbrahim Paşa ordugahın yakınındaki bataklık kenarında alayların bağlayıp düşmanı karşılamaya çıkmıştır¹⁴⁵. Kendisine yardım edilmesi için haber gönderip beklerken, orman içinde saklanan Avusturyalıların bir alayı, Osmanlı ordusunun çoğunluğu istabur müharebesinde olduğundan, karavulları sürüp, yeniçerileri kaçırıp Osmanlı ordugahına yöneldiklerinde¹⁴⁶, İbrahim Paşa yeniçerilerin kaçmalarını önlemeye çalışmış, bunda başarılı olamayınca ordugâha girmek üzere olan düşmana karşı bataklık kenarında yerleştiği üç dörtyüz sipah, silahdar ve kendi tâbilerinden müteşekkil alayıyla karşı çıkmış, ancak Avusturyalılar top yuvalaklarını ve tüfenk fındıklarını sürekli yağdırdıklarından maiyyetindekiler Serdarın atına yapışıp bir püšte arkasına çekerek ateşten korunmuşlardır. Yardımına gelen Rumeli ve Anadolu beylerbeyileri ile kethudası Mehmed Kethuda ve Topçubaşının getirdiği toplar ve darbzenler ile düşman püskürtülmüş, etrafı da sis kapladığından Avusturyalılar gereği kadar hareket edemedikleri gibi, Osmanlı alaylarının çekilmelerinin bir hile olduğunu sanarak mukabele edememişler ve akşam da olduğundan istaburlarına çekilmişlerdir. Sabah oluncaya kadar düşman, taburlarının etrafına derin handekler kazıp, içine toplarını dizmiş ve bir daha dışarı çıkmamışlardır¹⁴⁷.

144 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, göst. yer; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 236; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, 106 b; Ayn. mif., *Fesleke*, I, göst. yer; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 239; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer.

145 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 223-4; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 657; Kâtib Çelebi, *Fesleke*, I, 138-9; Naîmâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 603-4.

146 Sâfi, *a.g.e.*, 257 a-b; Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, göst. yer.

147 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 205; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 224-5; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 657-8; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 233-4; Kâtib Çelebi, *Fesleke*, I, 139-40; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 239-41; Kara Çelebi-zâde, *a.g.e.*, 488-9.

3 Rebiülâhır (12 Ekim)'da taburlarına yapılan hücum akim kalmış, ertesi 4 Rebiülâhır (13 Ekim)'da Serdar bizzat askerle taburları üzerine varıp, karşılarında otağını kurup meterisler kazdırmış, bu gün tabur muhasarası için müşavere olunmuş, ancak 5 Rebiülâhır (14 Ekim) Cuma gecesi, zaten geriden gelen zahire ve ağırlıkları bir gün evvel Kırım Tatarları tarafından yağma edilen düşman, gece yarısı çekilip gitmişlerdir¹⁴⁸. Bundan sonra bir hafta Kanije kalesi topla döğölmüş, 13 Rebiülâhır (22 Ekim)'da Serdar, kale karşısında meterisler kazdırıp, gece sabaha kadar yürüyüş yollarını odun ile doldurup, ertesi seher vakti hücum için harekete geçtiklerinde, imdad ordusunun kaçmasıyla yardımdan ümidlerini kesen kaledekiler, askerlerinin çoğu helâk olup barutları da tükendiğinden 14 Rebiülâhır 1009 (23 Ekim 1600)'da Vire ile Kanije'yi İbrahim Paşa'ya teslim etmişlerdir¹⁴⁹. Kaleyi tamir ettirerek içine kadı, dizdar ve muhafızlar koyduran, zahire ve mühimmatını tamamlayan Sadriazam, kiliseyi de mihrab ve minber ilâvesiyle camiye çevirterek Cuma namazı kılınmasını sağlamış¹⁵⁰, Tiryaki Hasan Paşa beylerbeyilik ile muhafazasına tayin edilmiştir¹⁵¹. Ayrıca Kışkomar ve Beruzence kaleleri ile Bec serhaddine varıncaya kadar bazı küçük kaleler de feth olunmuştur¹⁵². Kanije fethi üzerine İstanbul'da şenlikler yapılmış, İbrahim Paşa'ya kıymetli ihsanlar ile birlikte hayatta bulundukça Veziriazamlıkta kalması için Pa-dışah tarafından hatt-ı hümayun gönderilmiştir¹⁵³.

148 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 205; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 236-7; *Gazavât-ı Tiryaki Hasan Paşa*, 4 b; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 241; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 604.

149 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 205-6; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 226; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 659; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 237-39; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Hibri, *a.g.e.*, göst. yer; *Gazavât-ı Tiryaki Hasan Paşa*, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 140-1; Ayn. mlf., *Cihannümâ*, göst. yer; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 241-43; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer.

150 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 141; Cafer İyânî, *Cihâdnâme-i Hasan Paşa*, Ali Emirî ktb., nr. 190, 26 a; *Gazavât-ı Tiryaki Hasan Paşa*, 5 a.

151 Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 605.

152 Sâfi, *a.g.e.*, 258 a; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuyî, *a.g.e.*, II, 235; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 243.

153 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, göst. yer; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 142; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 243-4; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 605.

Vefâtı

1009 kışını da Belgrad'da geçiren Serdar, sefer mevsimine kadar serhad işleriyle, zahire ve mühimmatın tamamlanmasıyla uğraşmış¹⁵⁴, etraftaki yerlerin reyasına atıye ve ihsanlarda bulunmuş, böylece yirmibin kadar Hristiyanın itaatini sağlamıştır¹⁵⁵. Sadrazam İbrahim Paşa, bir taraftan 30 Zilhicce 1009 (1 Temmuz 1601)'de otağını Belgrad karşısındaki Zemun sahrasında kurdurduğu gibi; diğer taraftan da Avusturya ile sulh imkânlarını aramış, 1010 senesi baharı geldiğinde Diyarbekir Beylerbeyisi Kuyucu Murad Paşa ile kendi kethudası Mehmed Kethuda'yı Ostorgon tarafına sulh müzakerelerini başlatmak için göndermiştir¹⁵⁶. Sefer hazırlıklarını tamamlayan İbrahim Paşa, İstanbul'dan Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın yeniçeri cerileri ile gelmesini beklerken ve Kuyucu Murad Paşa ile Mehmed Kethuda tahminen Osek (Essek) menziline varmışken hastalanmış, ateşli humma ve zatülcenb ile dört-beş gün ateşli nöbetler geçirdikten sonra 9 Muharrem 1010 (10 Temmuz 1601)'de ikinci namazından evvel vefat etmiştir¹⁵⁷. Cenazesi ertesi gün Belgrad'da Bayram Bey camii'nde kılınıp cami hareminded emaneten defn olunmuş¹⁵⁸, naşı sonra İstanbul'a naklolunarak Şehzade camii hareminded gömülmüştür¹⁵⁹. Türbesi ölümünden iki sene son-

154 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 244.

155 Sâfi, *a.g.e.*, 259 a; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 226-7; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Peçuylu, *a.g.e.*, II, göst. yer.

156 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 230; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 660-1; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, 146; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 251; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 606; Hammer, *a.g.e.*, İstanbul 1334, VIII, 7.

157 Mehmed b. Mehmed el-Edrenevi, *a.g.e.*, s. 208; Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 230-1; Solak-zâde, *a.g.e.*, s. 661; Peçuylu, *a.g.e.*, II, 235-6; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, göst. yer; Ayn. mlf., *Cihannümâ*, göst. yer; Naîmâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî *a.g.e.*, 18 a; Hibri, *a.g.e.*, göst. yer; *Gazavât-ı Tiryaki Hasan Paşa*, göst. yer; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer; Hammer, *a.g.e.*, VIII, göst. yer; Osman-zâde, *a.g.e.*, s. 47; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, 42; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer. Atâî (*a.g.e.*, s. 483)'de 10 Muharrem 1010; Topçular Kâtibi (*a.g.e.*, s. 245-6)'de 23 Zilkade 1010 tarihi veriliyor.

158 Hasan Bey-zâde, *a.g.e.*, II, 231; Solak-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 251; Naîmâ, *a.g.e.*, I, 252; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer.

159 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, göst. yer; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, I, 147; Naîmâ, *a.g.e.*, I, göst. yer; Atâî, *a.g.e.*, göst. yer; Hibri, *a.g.e.*, göst. yer; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, 18 a; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, göst. yer; Hammer,

ra bina olunmuştur¹⁶⁰. Yanında oğlu ve kızı medfunlardır¹⁶¹. İbrahim Paşa'nın biraderi olan Damad Mehmed Paşa¹⁶², İstanbul'da evâsıt-ı Zilkade 1000 (Ağustos 1592)'de vebâdan vefat etmiştir. Kendisi Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadesi Mehmed'in kızı Humâ Sultan'ın kızının zevci idi. O da Şehzade camii haremî'nde defn olunmuştur¹⁶³.

Hayır eserleri

İbrahim Paşa'nın muhtelif yerlerde haslarının olduğu anlaşıl-
maktadır. Onun Lofca'da haslara sahip olduğu, haslarının voyvo-
dası olan İbrahim'e 7 Zilkade 992 (10 Kasım 1584) tarihiyle gön-
derilen hükümden anlaşıldığı¹⁶⁴ gibi; Ankara kazasında ve Kara-
man'a tabi Turgud kazasının Karacavıran köyünde de hasları bu-
lunmakta idi¹⁶⁵.

İbrahim Paşa, bilhassa seferler dolayısıyla geçtiği menzillerde
birçok hayır eserleri meydana getirmiştir. Netekim Eğri-seferi'nde
ordu Filibe'den hareketle Tatarpazarcığı'na geldiğinde buranın ile-
ri gelenlerinin şehrin büyük bir hana ihtiyacı olduğunu söylemele-
ri üzerine, Sadriazam derhal binası için kendi malından bir miktar
para tahsis ederek bu işin başına kendi ağalarından birini tayin
etmiş, ayrıca çifte han, kervansaray, imaret ve çeşmeler yapılması
için mimarbaşılı görevlendirmiştir¹⁶⁶. Macaristan Serdarlığına tay-
yin olunan Satırcı Mehmed Paşa, Tatarpazarcığı'na geldiğinde ya-
rısı bitmiş olan büyük han¹⁶⁷, Uyvar-seferi'ne çıkan İbrahim Paşa,
ordu ile Tatarpazarcığı'na konduğunda tamamlanmış olduğu gibi;

a.g.e., VIII, göst. yer; Osman-zâde, *a.g.e.*, göst. yer; Tayyar-zâde, *a.g.e.*, II, göst.
yer; Hüseyin Ayvansarayî, *a.g.e.*, I, 16; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, 97.

160 Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *a.g.e.*, göst. yer; Hüseyin Ayvansarayî,
a.g.e., I, göst. yer.

161 Hüseyin Ayvansarayî, *a.g.e.*, I, göst. yer; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*,
I, göst. yer.

162 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, I, göst. yer.

163 Selâmîkî, *a.g.e.*, s. 283.

164 Mühimme, nr. 55, 32/55.

165 Mühimme, nr. 55, 117/214, 15 M 993.

166 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 112.

167 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 158.

çifte hanlar da nihayete ermiş bulunuyordu. Ayrıca Veziriazam, gelen ve giden müsafirlerin gecelemleri ve yemek yemeleri için bir de imaret bina ettirmiştir¹⁶⁸.

Sonuç

İbrahim Paşa, Osmanlı imparatorluğunun dirayetli Sadriazamları arasında sayılır. Onun haysiyet sahibi, akıllı, tedbirli, gayretli, cömert bir vezir ve muvaffak bir kumandan olduğunda bütün kaynaklar müttefiktirler¹⁶⁹. Onun askerî şahsiyeti, siyasî şahsiyetine nazaran daha ağır basmaktadır. Netekim seferlerde emrindeki orduları başarıyla sevk etmiş ve yönetmiş, gerek Lübnan'da ve gerekse Macaristan serhadlerinde Osmanlı nüfuz ve hakimiyetini süratle sağlamaya muvaffak olmuştur. Harblerde ordunun intizamına ehemmiyet vermesi, daima tedbir ve emniyeti elden bırakmamış olması, emrindeki kuvvetlerin en tehlikeli durumlarda dahi bozguna uğramasını önlemiştir. Kendisi herkese dostca, şefkatle ve merhametle davranır, reayaya adaletle muamele ederdi. Huzuruna gelen kâfirlere karşı iltifatkâr muamelesi, serhadlerdeki Avusturya tebaasının Osmanlı nüfuzuna girmesini kolaylaştırmıştır. Buna mukabil rakiblerine karşı şiddetli davranmış, kan dökmekten çekinmemiştir. Ecnebi müverrihlerin¹⁷⁰ onu riyakârlık, hainlik ve tamahkârlıkla nitelendirmeleri, verdikleri diğer bilgilerle tezad teşkil etmektedir.

168 Topçular Kâtibi, *a.g.e.*, s. 204.

169 Peçuyulu, *a.g.e.*, II, 230; Naîmi, *a.g.e.*, I, 228; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, III, 616.

170 bkz. Hammer, *a.g.e.*, VII, 156, 234, 237.